

Kurdiyât

Yıl/Sal/Year: 2023

Sayı/Hejmar/Issue: 7

e-ISSN 2717-8315

DOI: 10.55118/kurdiyat.1302100

Rûpel/Sayfa Page: 75-79

Nirxandina Sempozyûmê Sempozyum Değerlendirmesi Symposium Review

IV. SEMPOZYÛMA NAVNETEWÎ YA KURDIYATÊ MELAYÊ CIZÎRÎ Û MÎRASA WÎ

IV. Uluslararası Kurdiyât Sempozyumu Melayê Cizîrî ve Mirası

IV. International Kurdiyât Symposium Melayê Cizîrî and His Heritage

Nevzat EMİNOĞLU

75

Cureya Nivîsarê/Makale Türü/
Article Types:
Nirxandina Sempozyûmê/
Sempozyum Değerlendirmesi/
Symposium Review
Dema Hatînê/Geliş Tarihi/
Received: 25.05.2023
Dema Pejirandinê/Kabul
Tarihi/Accepted: 12.06.2023
Nevzat Eminoglu, Dr. Öğr.
Gör., Kürt Dili ve Edebiyatı,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Muş
Alparslan Üniversitesi.
n.eminoglu@alparslan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4980-7556

Atf: Eminoglu. N. (2023).
“Nirxandina IV. Sempozyûma
Navnetewî ya Kurdiyatê:
Melayê Cizîrî û Mîrasa Wî”,
Kurdiyât, 7, 75-79.
Citation: Eminoglu. N. (2023).
“Symposium Review of
IV. International Kurdiyât
Symposium: Melayê Cizîrî
and His Heritage”, Kurdiyât,
7, 75-79.

Di salên 2009-10an de li Tirkiyeyê di hin zanîngehan de Enstîtuyên Zimanên Jîndar, beşên Ziman û Edebiyat/Çanda Kurdî û bernameyên mastir û doktorayên di qadên Ziman û Edebiyata Kurdî de vebûn. Paşê hin zanîngehên ku ev beş û program lê hene, sempozyûmên navnetewî yê giring, konferans, komxebat û hwd. di derbarê nasname, ziman û edebiyata Kurdî de li dar xistin. Zanîngeha Van Yüzüncü Yılê jî yek ji van zanîngehan e ku di bin banê Enstîtuya Zimanên Jîndar yê li Tirkiyeyê de programa mastira Ziman û Edebiyata Kurdî lê heye. Ev zanîngeh hema bigire ji serê destpêka vebûna Enstîtuya Zimanên Jîndar vir de her sal li ser mijar û kesayetên edebiyata Kurdî sempozyûmekê li dar dixê. Par li ser Feqiyê Teyran sempozyûmeke bi navê “III. Sempozyûma Navnetewî ya Kurdiyatê Feqiyê Teyran û Mîrasa Wî”, pêrêr derbarê Ehmedê Xanî de bi navê “II. Sempozyûma Navnetewî ya Kurdiyatê Ehmedê Xanî û Mîrasa Wî”, bêtir pêrêr jî sempozyûmeke li ser kitêb û xebatên bi Kurdî yê li ser zanistên Îslamê bi navê “Sempozyûma Zanistên Îslamê yê bi Zimanê Kurdî” hatibû lidarxistin.

Îsal di 27-28ê meha Nîsanê de li Wanê dîsa li Zanîngeha Van Yüzüncü Yılê sempozyûmeke navnetewî ya pir giring a bi navê “IV. Sempozyûma Navnetewî ya Kurdiyatê: Melayê Cizîrî û Mîrasa Wî” hate lidarxistin. Gelek akademîsyen û lêkolerên hêja ji zanîngehên welatê me û herwisa ji dewletên wekî Îran, Îraq, Sûriye, Emrîka, Almanya, Swêd û hwd. beşdarî vê sempozyûmê bûn. Di vê sempozyûmê de ji hêla gelek pispor û lêkolîneran ve gelek teblîxên giring ên li ser Melayê Cizîrî û dîwanên wî hatin pêşkêşkirin.

Melayê Cizîrî yek ji wan şairan e ku lûtkeya edebiyata Kurdî ya klasîk temsîl dike. Herwisa Melayê Cizîrî edebiyatnasekî berbiçav e di nav edebiyata Îslmî de ku hewzeya medeniyeta me pêk tîne. Ev kesayetiyê gewre ê edebiyata Kurdî cihgirtina di nav edebiyata cîhanî de jî zêde zêde heq dike. Em ê li ser çend xalên giring bisekinin ku di sempozyûmê de hatine pêşkêşkirin.

Organîzasyona Sempozyûma Navnetewî ya Melayê Cizîrî

Di lijneya lidarxistinê ya sempozyûmê de navên wekî Prof. Dr. Abdulhadi Timurtaş, Doç. Dr. Haşim Özdaş, Dr. Yakup Aykaç, Arş. Gör. Mustafa Acar, Öğr. Gör. Hacı Yılmaz, Arş. Gör. Sinan Çakar ji Zanîngeha Van Yüzüncü Yılê, Doç. Dr. Hemin Omar Ahmad, Dr. Zafer Açar, Öğr. Mehmet Nur Yavuzer ji Zanîngeha Bingölê, Dr. Yaşar Kaplan ji Zanîngeha Hekkariyê, Dr. Öğr. Gör. Nevzat Eminoglu ji Zanîngeha Muş Alparslanê cih digirin.

Di lijneya zanist û şêwrê ya sempozyûmê de jî navên wekî Prof. Dr. Abdurrahman Candan ji Zanîngeha Van Yüzüncü Yılê, Prof. Dr. Abdurrahim Alkış ji Zanîngeha Şırnakê, Prof. Dr. Hasan Tanrıverdi ji Zanîngeha Dicleyê, Prof. Dr. Halit Demir Zanîngeha Van Yüzüncü Yılê, Prof. Dr. Hasan Çiçek ji Zanîngeha Van Yüzüncü Yılê, Prof. Dr. Jalile Jalil ji Academy of Science Vienna-Austriyê, Prof. Dr. Mchel Cheyt ji Enstîtuya Kurdî ya Washington-Emrîkayê, Prof. Dr. Seyid Ahmed Parsa ji Zanîngeha Kurdistan-Îranê, Prof. Nesim Doru ji Zanîngeha Ankara Sosyal Bilimlerê, Yadgar Resûl Mihemed Emîn ji Zanîngeha Soran-Herêma Kurdistanê Federe ya Iraqê, Prof. Dr. M. Zahir Ertekin ji Zanîngeha Bingölê û hwd. cih girtine.

Di vê organizasyonê de ked û xebata mazûvanê sempozyûmê, rektorê Zanîngeha Wanê Prof. Dr. Hamdullah Şevli, midurê Enstîtuya Zimanên Jîndar Prof. Dr. Abdulhadi Timurtaş, nivîskar-lêkolîner M. Xalid Sadînî, ji fakulteya îlahiyatê Doç. Dr. Haşim Özdaş, Arş. Gör. Mustafa Acar, mamosteyên enstîtuyê Dr. Yakup Aykaç, Öğr. Gör. Hacı Yılmaz, Arş. Gör. Sinan Çakar, û yek ji sponsorê sempozyûmê serokê Şaredariya Artemêtê Av. İsmail Say divê bi spasdarî bête bibîrxistin.

Di sempozyûma Melayê Cizîrî û Mîrasa Wî de ji hêla 40 beşdarvanan ve bi qasî 40 teblîxên giring ên li ser Melayê Cizîrî û dîwana wî hatin pêşkêşkirin. Piraniya van teblîxan bi awayekî “bi amadebûn” yanî bi awayekî “hazirê wextê” hatin pêşkêşkirin. Lêbelê qismekî wan ên hindik jî ji ber ku îmkana beşdariya bi amadebûn nedîtibûn, bi awayekî online teblîxên xwe pêşkêş kirin.

Gülşen Orhan: Mêvana Rûmetê ya Sempozyûmê

Mêvana rûmetê ya vê sempozyûmê wekîla berê ya Wanê û serşêwirmenda serokkomar, Gülşen Orhan bû. Orhan ji sala 2009an vir ve her sal bi alikariya saziyên fermî yê wekî zanîngeha Wanê, walitiya Wanê, qaymeqamtiya Mîksê, şaredariya Artemêtê, rêberiya pêkanîna sempozyûm û panelên li ser kesayetiyên ziman û edebiyata Kurdî dike. Herwisa Gülşen Orhan rêberî û ko-

ordinatoriya çapkirina zêdetirê 16 kitêbên Kurdî yên klasîk ji çendîn şair û edebiyatnasên bijarte yên Kurd kiriye bi wasîteya Wezaretê Çand û Turizmê ya dewleta Tirkîyeyê. Lewra di tarîxa komara Tirkîyeyê de cara ewil e ku dewlet bi saziyên xwe yên resmî kitêbên Kurdî çap dike. Di nav kitêbên Kurdî yên ku hatine çapkirin de kitêbên wekî *Mesnewiya Mem û Zîn* a Ehmedê Xanî, *Dîwana Melayê Cizîrî*, *Dîwana Feqiyê Teyran*, *Nehcul Enama Mela Xelîlê Sêrtî*, *Dîwana Pertew Begê Hekarî*, *Mewlûda Kurmancî* ya Mela Huseynê Bateyî, *Mesnewiya Seyful Mulûk û Bediulcemal* a Siyahpoş, *Adat û Rusumatnameyê Ekradiye* ya Mela Mehmûdê Bazîdî, *Dîwana Şêx Ehmedê Feqîr*, *Dîwana Şêx Şemseddînê Exlatî* hene. Lewma ev biryara wekî mêvanê rûmetê ya ji bo Gülşen Orhan Xanimê gelek di cih de û qedirşinasane bû.

Hin Teblîxên Sempozyûmê û Mijarên ku Derketine Pêş

Li ser Mela û dîwana wî gelek teblîx hatin pêşkêşkirin. Çend sernavên ji van teblîxan ev bûn: “Danasîna Destxeta Herî Kevn a Dîwana Melayê Cizîrî”, “Lêkolînewek le ser Wîşekanî Estêrenasî le Dîwanî Melay Cizîrî”, “Perwedehiya Edebiyatê di Medreseyan de û Dîwana Melayê Cizîrî”, “Bandora Melayê Cizîrî li ser Şairên Kurdînivîs”, “Rehendekanî Ewîn le Şî’rî Melay Cizîrî”, “Rewşên Eşqê di Şî’ra Melayê Cizîrî da”, “Nûnerekî Mezin ê Helbesta Hîkemî: Melayê Cizîrî”, “Ciwanînasî Wegêranî Şî’rekanî Melay Cizîrî bo Kurmancî Xwarû le Hawkêşey Me’rîfey Şî’rî da”, “Rêbazî Hurûfî le Şî’rî Melay Cizîrî da”, “Melayê Cizîrî di Romana Kurdî de”, “Înqîlaba Melayê Cizîrî di Şî’ra Klasîk de”, “Dîwanê Melayê Cizîrî de Peywendiyê Ziwanan”, “Unsûrên Mîtolojîk di Dîwana Melayê Cizîrî de” û hwd.

Ev çend nimûneyên sernavên teblîxan bûn ku di IV. Sempozyûma Kurdiyâtê ya Melayê Cizîrî û Mîrasa Wî de hatine pêşkêşkirin. Teblîx bi zimanên Kurdî (zaravayên Kurmancî, Soranî û Zazakî), Farisî, Erebî û Tirkî hatin pêşkêşkirin. Di vê hêlê de Mela û dîwana wî bi zimanên sereke yên rojhilata navîn ve bi gelek aliyên ve hate nixandîn.

Di vê sempozyûma navnetewî de gelek teblîxên li ser mijarên giring ê qada Cizîrînasîyê hatin pêşkêşkirin. Mijareke muhîm a bi navê “Dîwana Melayê Cizîrî wekî Berhemeke Klasîk” Prof. Dr. Abdurrahman Adak mamosteyê Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî ya Zanîngeha Mardînê di teblîxa xwe de anî ziman. Adak, behsa pênc hewzeyên edebiyatê yên li dinyayê kir û ev hewze wekî “Hewzeya Edebiyatê ya Ewrûpayê”, “Hewzeya Edebiyatê ya Îslamî”, “Hewzeya Edebiyatê ya Emrîkayê”, “Hewzeya Edebiyatê ya Afrîqayê” û “Hewzeya Edebiyatê ya Rojhilata Dûr” destnîşan kir. Li gor Adak, di nav van hewzeyan de yên berbiçav û ji bo me jî giring “Hewzeyên Edebiyatê yên Awrûpa û Îslamî” ne. Adak got ku di nav berhemên van hewzeyan de derecebendiyê li gor kalîteyê heye. Li gor xebat û lêkolînen me yên li ser edebiyata klasîk ku di çarçoveya prensîbên edebiyata muqayeseyî de şahesera Mela, dîwana wî ya bi Kurdî di nav kategoriya pêşîn de cih digire û mensûbê lîga ewilîn e li erdnîgariya hewzeyên edebiyatên Ewrûpa û Îslamî. Digel van tesbîtên objektîf û zanistî ev problematîk jî hate nîqaşkirin ku dîwana Mela ya kanonîk herçiqas di nav edebiyata dinyayê de di rêza şaheserên pêşîn de ye, çima li gor vê kalîteya xwe nayê nasîn û qalkirin? Wekî sedemên vê yekê, behsa du egeran hate kirin. Yek, bîyanîbûna Kurdan a li nasname, ziman û dîroka xwe ya di vê sedsala dawî de. Lewra piştî xebata oryantalistê Alman Martin Hartmann a li ser dîwana Mela ya di sala 1904an da Kurd hê nû li ser dîwana Mela dixebitin. Ya duduyan jî wekî qedexê, berbendî û înkara nasname, ziman û edebiyata Kurdî hate nixandîn.

Di dempozyûmê de wekî xaleke giring û pêwîst li ser hat sekinîn ku ji bo nasîna tam a Mela ya di qada edebiyata cîhanî de lazim e hemû helbestên Mela bêne wergerandin bi zimanên sereke yê dinyayê yê wekî Îngîlîzî, Almanî, Fransî û hwd. Herçiqas Dr. Ferhad Şakelî akademîsyenê ji Başûrê Kurdistanê ku li Ewrûpayê dixebite, çend helbestên Mela wergerandin bi Îngîlîzî jî lê divê hê bêhtir bîn wergerandin.

Di sempozyûmê de hate destnîşankirin ku di van salên dawî de behskirin û cihgirtina edîb û şairên Kurd ên wek Mela ya di nav berhemên edebî yê cihanî û antolojiyên edebiyata dinyayê de hêvîyên me zêdetir dikin. Herwisa cihgirtina şairên wekî Mela, Xanî, Feqî û hwd. Di berhemeke bi navê “Edebiyata Îslamî” de ku li dor nimûneyên edebiyatên milletên misilman de hatiye nivîsîn de ji aliyê Prof. Dr. Mahmut Kaya ve li Tirkîyeyê jî giring hate dîtin.

Mijareke din a balkêş ew bû ku Melayê Cizîrî û mîrasa wî wekî babeta qada edebiyata modern hatibû nirxandin. Ew jî ew roman bûn ku li ser Melayê Cizîrî hatibûn nivîsîn. Îlyas Suvağcı û Ümran Altınkılıç li ser vê mijarê sekinîn. Heta niha qasî ku tê zanîn li parçeyê bakûr du roman li ser Melayê Cizîrî hatine nivîsîn: Romana bi navê *Şebçirax* a Gülistan Çoban Eminoglu û romana bi navê *Xewneke Payîzê* ya İlhami Sidar. Van her du lêkolîneran behsa van romanên kirin û ew nirxandin. Her wisa gotin ku ev hejmar pir kêr in û divê hê bêhtir roman bîn nivîsîn. Lewra Tirkan û milletên din li ser her şairekî xwe yê di hemtayê Mela de bi dehan roman û çîrok nivîsîne. Van rojên dawî romaneke bi zimanê Erebbî jî derket li ser Melayê Cizîrî. Ev roman jî hêla Jan Dostê ji parçeyê Rojava li Ewrûpayê hatiye nivîsîn bi navê “*Mecnûnê Selma*”. Wekî din divê ev yek jî bête lêkolînkirin ka gelo li Başûr û Rojhilat romanên li ser Melayê Cizîrî hene yan na. Lewra em nizanin û haya me ji wan nîne.

Mijareke giring a ku akademîsyen û lêkolînerên ji Îranê beşdarî sempozyûmê bûne, wekî pêşniyazeke li ser Melayê Cizîrî anîne rojevê ev bû ku ji aliyê UNESCO ya Saziya Parastina Çanda Cîhanî ya Neteweyên Yekbûyî ve saleke ji salên pêşiya me wekî sala cîhanî ya Melayê Cizîrî bête qebûlkin. Wihareng Melayê Cizîrî û mîrasa wî wê bi sponsoriya Neteweyên Yekbûyî ve bi gelek zimanan, li gelek welatan û di civînên zanistî-akademîk de bête danasîn û bi sempozyûm, çalakiyên li her aliye cîhanê ve bal û qîmeta ku heq dike bibîne. Lewra UNESCOyê jî bo helbestvanên hêja yê di asta Melayê Cizîrî de yê wekî Hafîzê Îranî, Mewlana û Yunus Emre sala cîhanê îlan kir. Çima jî bo Mela jî neye îlankirin?

Di sempozyûmê de mijara bi sernavê “Honerê Asêkirina Maneyê li nik Melayê Cizîrî” jî hêla Tehsîn Îbrahîm Doskî ve hate pêşkêşkirin. Li gor Doskî hin şair û edebiyatnas rengê asêbûnê wek hunerekî edebî û bi qesta ciwanariyê dixin nav karê xwe. Asêbûn pirî caran wek nîşana zîrektî û pisporiya şair têtê pejirandin. Di dîroka edebiyata Kurdî de Melayê Cizîrî yek ji wan şairê mahîr e ku hunerê asêbûnê yan asêkirina şîrê di berhemên xwe de bi awayekî serkeftî bikaraniye. Ev huner şîrê digêrîne hunerekî estetîk û meseleyeke zewq û lezetê. Herwisa behredariya şair nîşan dide.

Di teblîxa bi sernavê “Giringî û Revakirina Wêjên Dijber di Nêrîna Melayê Cizîrî de” de Ruhullah Öz nêrîna Mela ya ontolojîk, teolojîk û felsefî li ser wateya hinek wêjên dijber dinirxîne. Li gor Öz, Melayê Cizîrî bi teşeya dijberî him bêhempatiya Xweda him jî dubendiya gerdûnê li ser bingeha yektiyê saz kiriye. Wî ev nêrîna muşkilpesend bi awayekî pisporane aniye ziman û

herwiha zimanê Kurdî di vê qada felsefî ya kûr û kompleks de bi awayekî mahirane bi kar aniye.

Rektorê Zanîngeha Şîrnexê Prof. Dr. Abdurrahim Alkış di rûniştina nîrxandina sempozyûmê de mizgîniyeke parve kir û got wan wekî Zanîngeh, Navenda Lêkolînê ya Melayê Cizîrî ava kirîye û di bin banê vê saziyê de li Tirkîyeyê û cîhanê dest bi xebatên li ser Melayê Cizîrî kirine. Li gor agahdarkirina Rektor Alkış, bi îlankirina hefteyekê ji salê wekî hefteya bîranîna Melayê Cizîrî, dê sempozyûm, panel, bîranîn hwd. li dar bixin. Herwisa dê hewl bidin ku vî nîrxê me yê navnetewî bi awayekî pîralî nas bikin û bidin nasîn.

Encam

Li Tirkîyeyê xewn û xeyaleke hemû Kurdan bû ku rojekê saziyên dewletê xasma zanîngehên dewletê li ser mezin, şair û nîrxên Kurdan sempozyûm çêkin û ji çar aliyên dinyayê zana û zanyar alim û akademîsyen bîn li ser wan teblîxan bidin. Ev sempozyûma navnetewî ya ku zanîngeha Wanê çêkir û dike, xeyalên Kurdan ên sedsale tîne cih. Di vê sempozyûmê de Melayê Cizîrî wekî cewher û nîrxekî Kurdan ê veşartî, ji her alî ve hate nîrxandin. Ev xebat ji bo nasîn û danasîna Mela ya di qada alema Îslamî û asta cîhanî de hêz û hêvîyên meriv zêde dike. Lewra gelek mijarên giring û gelek teblîxên hêja hatin pêşkêşkirin.

Meriv dikare wekî pêşniyaz, di sempozyûmên navnetewî yê wek vê sempozyûmê de kesayetên netewî yan navnetewî yê ku li ser mijara sempozyûmê xebitîne, bi awayekî taybet, wan xeberdar bike û wan dawetî sempozyûmê bike da ku xebatên xwe pêşkêş bikin. Lewra çend kesayetên navnetewî ku li ser Mela xebitîbûn di sempozyûmê de tunebûn. Wek mînak, Muhammed Xalid Cemîl ji Sûriyeyê yan jî Doç. Dr. Juanna Bohchenisca ji Polonyayê, Prof. Dr. Martin Van Brunessen ji Hollandayê û hwd.

Mijareke ku wek kêmasî dihate dîtin ev bû ku piştî her rûniştinê wext tunebû ku mêvan û guhdar pirsan ji teblîxvanan bikin û gilî û gotinên xwe bikin. Di sempozyûmên din de demek ji bo pirs û bersivan bête terxankirin dê baştir be bi qenaeta me. Herwisa ji bo zelalkirina mijaran, bersivdîtina pirsên di hişê mêvanan û hasilbûna meqsedan a ji sempozyûmê, dê fonksiyoneltir bibe.

Di nav beşdarvanên ku ji gelek zanîngehan û ji welatên cuda hatibûn, hejmara beşdarvanên jin kêmtir bûn. Tenê navê sê xanimên akademîsyen yan jî nivîskar hebûn di nav beşdarvanên sempozyûmê de. Divê akademîsyen, lêkolêr û nivîskarên jin jî di qada Cizîrînasîyê de derkevin pêş û xebatên xwe bigihînin raya giştî û qada akademiye.

Ev teblîxên di sempozyûmê de li ser Melayê Cizîrî û dîwana wî hatin pêşkêşkirin, dê paşê bi navê “Xebat û Lêkolînên li ser Cizîrînasîyê” ji aliyê Zanîngeha Van Yüzüncü Yılê ve wekî kitêb bête çapkirin da ku bibe çavkaniyeke mayinde ji bo xebatên vî biwarî.